

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 15 – 1/2008.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_08/fin_b_1_08.pdf]

KIRJA-ARVIO:

KLASSINEN TULKINTA MODERNISTA NATIONALISMISTA

Anderson, Benedict 2007: Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino. 345 sivua.

Outi Fingerroos

Helena Saarikoski totesi *Tieteessä Tapahdum* -lehdessä seuranneensa suuren kiitollisuuden vallassa humanististen tieteiden klassikkokirjojen suomennosten ilmestymistä. Suomennoksiin joku on jo pureskellut kielen valmiiksi ja muotoillut hankalasti tavoitettavat ideat ymmärrettäväksi. Suomennoksia käyttäessään tutkija välttääkin kielelliset latteudet, joita voi Saarikosken sanoin kutsua englanninkielisen tutkimustekstin tuottamisen bricolageksi eli askarteluksi, sanakaavojen toistoksi ja omalla äidinkielellä tapahtuvan ajattelun puutteeksi. (Saarikoski 2008, 52.)

Benedict Andersonin vuonna 1983 [1991/2006] julkaisema kirja *Imagined Communities* lienee tunnetuin ja siteeratuin nationalismi-ilmiöön paneutuva yhteiskuntatieteellinen klassikko. Kirjan on suomentanut Joel Kuortti vuonna 1991 ilmestyneen toisen painoksen pohjalta. *Imagined Communities* -kirjan suomennos antaa mahdollisuuden ymmärtää paljon kirjan kirjoittajan ajattelusta. Jouko Nurmiaisen kirjoittamassa johdannossa Benedict Richard O’Gorman Anderson esitellään tutkijana ja tietokirjailijana. Johdannossa *kuvitellut yhteisöt* myös avataan sekä käsitteenä että sijoitetaan osaksi monipolvista yhteiskuntatieteellistä nationalismi-keskustelua. Andersonin oma, kirjan toiseen laitokseen (1991) laatima esipuhe on tarpeellinen, kriittinenkin analyysi ensimmäisestä painoksesta. Viimeistään sen luettuaan *Kuvitellut yhteisöt* sijoittuu paikalleen kansakuntien alkuperää ja aatehistoriaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden joukossa.

MIKÄ ON KUVITELTU YHTEISÖ?

Kuvitellut yhteisöt on yhteiskunnallinen ja marxilaiseksikin leimattu nationalismitulkinta, jonka esimerkiksi Anthony D. Smith (1998, 131–142) kiinnittää moderniin. Anderson

itse toteaa, että hänen kirjansa päämääränä on ”tarjota joitakin alustavia ehdotuksia nationalismin ’poikkeavuuden’ entistä tyydyttävämmäksi tulkittamiseksi”.

Kuviteltuja yhteisöjä ovat Andersonin mukaan kaikki sellaiset yhteisöt, joiden jäsenet eivät enää tunne toisiaan henkilökohtaisesti. (Jouko Nurmiainen toteaa käsitteen kuvitellut yhteisöt rinnalla käytetyn anonyymia yhteisöä ja yhteisöllisyyttä / engl. community in anonymity). Kansakunnat ovat sisäisesti *rajallisia* sen vuoksi, että niillä on äärelliset, vaikkakin joustavat rajansa, joiden takana on toisia kansakuntia. Kansakuntien *täysivaltaisuus* puolestaan viittaa kansakunta-käsitteen syntyhistoriaan; kansakunnat nimittäin saavuttivat Andersonin mukaan täysi-ikäisyyden siinä historian vaiheessa (valistus ja vallankumous), kun ne kohtasivat toisiaan ja havaitsivat toistensa uskontojen moninaisuuden. Täysivaltaisten ja vapaiden kansakuntien jäsenet alkoivatkin kuvitella, että oman kansakunnan jäsenyys edellyttää läpileikkaava toveruutta, jonka oikeutusta ollaan valmiita vapaaehtoisesti myös puolustamaan. Andersonia kiinnostavat näin syntyneiden nationalististen yhteisöjen utooppiset elementit ja yhteisöön kuulumisen muodot ja sisällöt.

Kuvitellut yhteisöt -teosta on moitittu muun muassa eklektisyydestä – Andersonin on esimerkiksi väitetty jättävän tarkoituksella analyysinsä ulkopuolelle Venäjän kaltaisia kansakuntia – ja liiallisesta heuristisuudesta. Tosiasia onkin, että Anderson on keskittynyt laajassa tuotannossaan Indonesian, Thaimaan ja Filippiinien kulttuuriin, politiikkaan ja yhteiskuntaan. Jouko Nurmiainen kuitenkin asettaa kritiikin kehyksiinsä, sillä *Kuvitellut yhteisöt* on yksinkertaisesti aito yhteiskuntatieteellis-historiallinen klassikko, joka herättää kysymyksiä. Se sisältää yleistettävyyttä tavoittelevan nationalismi-luokittelun, jonka arvo on ideoiden sovellettavuudessa. Tämän asian Anderson itsekin tunnustaa kirjansa toisen laitoksen esipuheessa:

Kuviteltujen yhteisöjen sopeuttaminen tällaisiin, niin maailmaa kuin tekstejäkin koskeviin valtaviin muutoksiin on minulle tässä tilanteessa mahdotonta. Olikin siksi parempi jättää kirja enimmäkseen sellaiseksi ”korjailemattomaksi” aikansa tuotteeksi, jolla on oma tyylinsä, muotonsa ja tunnelmansa. (s. 28)

NATIONALISMIN KULTTUURISET JUURET

Benedict Anderson lähtee etsimään nationalismin juuria uskonnollisesta kuvittelusta 1700-luvun läntisessä Euroopassa. Kyseiseen ajankohtaan sijoittuu aate- ja kulttuurihistoriallinen murros, sillä uskonnolliset ajattelutavat elivät iltahämärää nationalismin ponnistellessa aamunkoitossaan. Tällaisessa tilanteessa oli tarve luoda sekulaari siirtymä kohtalosta jatkuvuuteen ja satunnaisuudesta merkitykselliseen; paras väline tälle tarkoitukselle oli ajatus kansakunnasta.

Kieli on Andersonin teoksen avainsana, sillä hän tarkkailee nationalismin kehitystä usein sen läpi. Esimerkiksi ajatus pyhiin (hiljaisten) kielten globaalista kuvitteellisuudesta on kiinnostava, sillä suuret kuvitteelliset uskonnolliset yhteisöt, vaikkapa

maailmanuskonnot, perustuvat kannattajiensa tiedostamattomalle yhtenevyydelle. Anderson osoittaa niiden perustuvan käsitykselle, joka on modernille tai rationaaliselle länsimaiselle ajattelulle jo vieras. Läntisessä Euroopassa nimittäin ilmeni löytöretkien jälkeen maailman suhteellistumista ja alueellistumista, joista tuli päämääriltään poliittisia ilmiöitä. Kieli oli länsimaisen ajattelun kulmakivi, ja etenkin sanomalehdet, kirjakieli ja kirjapainot ”tarjosivat tekniset välineet ’esittää’ *tyypiltään* kansakunnan kaltainen kuviteltu yhteisö”. Sanomalehdissä maailma ikään kuin ”mateli” kalenterin tahdissa ja peräänantamattomasti eteenpäin. Markkinavoimat tekivät niistä myyviä yhden päivän menekkiteoksia. Kirjakieli taas tarjosi uudenlaisia ontologioita pureskeltavaksi, sillä latina etääntyi kirkollisesta käytöstä, Lutherista tuli bestseller-kirjailija ja kansankielistä tuli hallinnon ja kapitalismin välineitä.

Se, mikä myönteisessä mielessä mahdollisti uusien yhteisöjen kuvittelun, oli puolisuunnainen, mutta suorastaan räjähtävä vuorovaikutus, joka ilmeni tuotantojärjestelmän ja tuotantosuhteiden (kapitalismin), viestintäteknologian (kirjapainotaidon) sekä ihmisten väistämättömän kielellisen monimuotoisuuden välillä. (s. 83)

VIRALLINEN NATIONALISMI, IMPERIALISMI JA NATIONALISMIN VIIMEINEN AALTO

Anderson kuvaa kiinnostavasti, miten 1800-luvun nationalismin nousu ei kytkeytynyt yksin kieleen tai kapitalismiin vaan dynastisten valtioiden ”elefanttitautiin”. Romanovit, Habsburgit ja hannoverilaiset käyttivät hallintonsa tukena kirjapainokieliä. Tämä taas johti väistämättä siihen, että jotkut toiset kielet jäivät syrjään. Paradoksi syntyi siitä, että sanakirjavallankumouksen levittämä kansallinen vakaumus törmäsi *viralliseen nationalismiin*, joka Andersonin mukaan itse asiassa syntyi vasta kansallisten liikkeiden jälkeen ja reaktioiksi niihin. Tsaristinen venäläistämispolitiikka on vain tunnetuin esimerkki eurooppalaisten hallitsijasukujen naturalisoinneista eli kansalaisiksi tekemisistä, sillä samaista mallia noudattivat monet sellaisetkin valtiot, joilla ei ollut erityisiä suurvalta-aikeita. Kaikille näille kuvitteellisille yhteisöille loihdittiin muinainen historia, jota 1800-luvun sanakirjat ja kirjapainokapitalismi levittivät ennennäkemättömällä tehokkuudella. Andersonin mukaan 1800-luvulla alkoikin

eräänlainen mannerlaattojen mullistus, joka vuosien 1918 ja 1945 jälkeen viskasi nämä ryhmät Estorilliin ja Monte Carloon johtaneisiin viemäreihin. Nämä viralliset nationalismit olivat konservatiivisen, jopa taantumuksellisen *politiikan* muotoja, ja ne oli muokattu niitä edeltäneiden enimmiltään spontaanien kansan kannattamien nationalismien pohjalta. (s. 162–163).

1. maailmansota merkitsi dynastioiden aikakauden päätöstä, ja 2. maailmansota oli eräänlainen taite tai lakipiste eurooppalaisten kansallisvaltioiden hyökyaallossa. Kuitenkin myös 2. maailmansodan jälkeisiä uusia valtioita luonnehti eurooppalaisen imperialismin perintö: niissä hallinnon kieli oli usein eurooppalainen, ne harjoittivat kiihkeää populismia ja suuntautuivat sisäisessä politiikassaan ”venäläistämismalliin”. Siirtomaista nousi esiin nuorten virkamiesten polvi, joka teki pyhiinvaelluksen eli opiskelu- ja harjoittelumatkan eurooppalaiseen emämaahansa. Pyhiinvaellukselta palattuaan heidät nimettiin hallinnon ylimmiksi virkamiehiksi Rangooniin, Accraan, Georgetowniin tai Colomboon.

1900-luvulla siirtomaista Eurooppaan lähteneiden ruskea- tai mustaihoisten matkalaisten joukko kasvoi niin suureksi, että siirtomaihin syntyi eurooppalaisen sivistyksen hankkinut *ensimmäinen sukupolvi*. Tämä nationalistien joukko antoi nuoruudelleen ja sukupolvelleen vahvoja poliittisia merkityksiä. Radio ja televisio olivat heidän välineensä – kuten sanomalehdet ja kirjapainot yli sata vuotta aiemmin Euroopassa. Nationalismin viimeisessä aallossa ei toistettu kaikkea eurooppalaisesta nationalismista. Sen sijaan siirtomaavallat kopioivat ja hyödynsivät yli puolentoista vuosisadan inhimillisen nationalismin (kreolien, kansankielisten ja virallisten nationalistien) oppeja ja malleja.

NATIONALISMIN KAIKUJA

Kuvitellut yhteisöt -kirjan laajana päätäntönä voi mielestäni pitää lopun neljää artikkelia, joissa Anderson esseemäisesti ja runsain esimerkein käy läpi muiden muassa patriotismin ja rasismin, väestölaskennan, kartan ja museon sekä muistin ja unohduksen teemoja. Patriotismin ja rasismin olemuksen hän kietoo kansakuntien olemassaolon perustaan, sillä niiden ”luonnollisuudessa” on aina jotakin sellaista, jota yksittäinen ihminen ei voi valita, kuten kieli, ihonväri, sukupuoli, syntyperä ja syntymähetki. Varsinkin kieli kokoaa piiriinsä kenties syvimvät patriotismin aihiot. Esimerkiksi englanninkielisille sanat ”earth to earth, ashes to ashes, dust to dust” luovat aavemaisen samuuden tunteen yli ajan ja jopa kuoleman rajojen. Anderson toteaa toisessa yhteydessä, että 1900-luvun sotien erityislaatuisuus piilee vapaaehtoiseen kuolemaan suostuteltujen ihmisten eikä tappajien määrässä. Myös väestölaskenta, kartat sekä muistia ja sen kerroksia ylläpitävät museot perustuvat totalisoiviin luokitteluihin.

Kirjan päättävää artikkelia ”Matka ja yhteydet” voi pitää nationalismien teorian refleksiivisenä jälkikaikuna, sillä Benedict Andersson on laatinut tekstin neljänneksivuosisata *Imagined Communities* -teoksen ensimmäisen painoksen ilmestymisen jälkeen. Sen sijaan, että Anderson siinä jotenkin analysoisi tulkintojaan, hän valitseekin toisen tien: kirjan käännösten, kustantajien ja kustantajien motiivien esittelyn. Puuttumatta näihin (kenties hieman itsekehuisiin) päätelmiin totean vain, että vuoden 2006 loppuun mennessä kirjaa on julkaistu 30 maassa ja 27 kielellä. Käännökset eivät ole edenneet ”länneestä” muualle ja viimeiseksi ”kolmanteen maailmaan” -akselilla, sillä ”suuri eurooppalaisten käännösten aalto” alkoi vasta 1990-luvun lopussa. Aivan maailman-

valloituksesta *Imagined Communities* -teoksen yhteydessä ei vielä voi puhua, sillä käännöksiä ei löydy Intian alamantereelta urduniksi, hindiksi, bengaliksi ja tamiliksi. Kirjoja ei myöskään ole Afrikassa esimerkiksi swahiliksi, amharaksi, wolofiksi tai hausaksi. Vietnaminkielistäkään laitosta ei löydy. Espanjasta sentään löytyy katalaaninkielinen *Comunitats imaginadas: reflexões sobre a origem e a expansão do nacionalismo* (2005).

Kaiken kaikkiaan olen erittäin tyytyväinen, että tämäkin klassikko löytyy nyt juuri suomenkielisenä kirjahyllystäni. Sitä on helppo suositella kandidaatinseminaaria käyvälle opiskelijalle, omalle graduohjattavalle ja käyttää yliopistollisena tenttikirjana. Valitettavan usein nimittäin käy niin, että opiskelija englanninkielisen alkuperäisteoksen luettuaan valittaa, että kirjasta ei irronnut omaan tutkielmaan mitään tarpeellista ja konkreettista.

KIRJALLISUUS

SAARIKOSKI, HELENA 2008: Antropologisen kenttätutkimuksen uutta luova rituaali. – *Tieteessä Tapautuu* 26(2).

SMITH, ANTHONY D. 1998: *Nationalism and Modernism. A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. London: Routledge.

Filosofian tohtori ja dosentti Outi Fingerroos työskentelee etnologian yliasistenttina Jyväskylän yliopistossa.